

MUSEUMS

poster

NR. 3 / SEPTEMBER 1999
POST & TELE MUSEUM

Forside fra Telefonen, som skulle bøde på utilfredsheden hos abonnenterne. I det sidste nummer bekendtgjorde KTAS, at de stoppede udgivelsen af "det bekostelige Meddelelsesmiddel Telefonen."

Information til publikums tarv

Af Jan Pedersen

KTAS nye takster pr. 1. april 1899 fik kunderne, politikerne men også telefonselskabet selv til at fare i blækhuset. Kunderne beklagede i aviserne. P.A. Alberti rejste en forespørgselsdebat i Folketinget. KTAS begyndte, som det første danske telefonselskab, at udgive et gratis blad for at gyde olie på de oprørte vande. Første nummer af Telefonen udkom allerede i april 1899.

Der er en åbenlys sammenhæng mellem reaktionerne på takstforhøjelserne og KTAS's beslutning om, at påbegynde udgivelsen af Telefonen. Bladet blev sendt „gratis til samtlige Abonnenter.“ Sigtet med bladet svarede til vore dages

kampagner, hvor forbrugerne skal informeres om de varer og ydelser, de betaler for. På forsiden af første nummer forklarede KTAS, at „Telefonen vil særligt behandle Spørgsmaal, som have Betydning for Abonnenternes og Selskabets indbyrdes Forhold.“ Og det var netop dette forhold, der var blevet slemt forværret med de nye takster.

Forhøjelserne af taksterne havde rejst en offentlig debat, hvor de københavnske forretningsdrivende ytrede deres utilfredshed i en lang række læserbreve i aviserne. Adskillige politikere fra oppositionen, med P.A. Alberti fra Venstre-reformpartiet i spidsen, rejste en forespørgsel til indenrigsminister Bardenfleth. Det var nemlig indenrigs-

ministeren, som fastsatte telefonselskabernes maksimaltakster, efter at staten havde fået eneret på telefondrift i Danmark ved Lov af 11. maj 1897 om Telegrafer og Telefoner.

Slut med gratis sludder

Indenrigsministeren havde ikke kun forhøjet taksterne, men havde i samme håndvending ændret takstsystemet. Til storkundernes forargelse var bl.a. den fri samtaleret blevet indskrænket. Telefonregningen skulle fremover afhænge delvist af forbruget af samtaler for at begrænse antallet af luksussamtaler, især over lange afstande. Luk-sussamtaler var dem, hvor man ikke ringede i et bestemt ærinde, men måske bare havde lyst til en sludder. Tidligere havde både private og erhvervskunder kunnet betale en årlig abonnementsafgift, og derefter opnå fri samtaleret i hele selskabets område. Pludselig var for eksempel samtalerne til virksomhederne rundt omkring på Sjælland at regne for en ekstra udgift for de store københavnske firmaer.

Forventningen havde været, at statens eneret og koncessionerne til telefonselskaberne ville føre til en besparelse for de forretningsdrivende. Det var dem, der udgjorde langt den største del af abonnenterne, og nu ville de blive pålagt ekstra økonomiske byrder. KTAS brugte Telefonen til at forklare, at taksterne ikke kun skulle dække udgifterne til driften, men også udgifterne til de store udvidelser af telefonnettet, som tilgangen af abonnenter krævede.

Blandt de emner, der blev skrevet om i Telefonen, fik visse udenlandske telefonselskaber og deres takstsystemer derfor en fremtrædende plads. Taksterne i udlandet, vel at mærke der hvor de var højere, blev omregnet til danske kroner som eksempler på, at det rent faktisk ikke var dyrt at telefonere hos KTAS. For lave takster gjorde det svært at leve op til kundernes forventninger til kvaliteten af linierne.

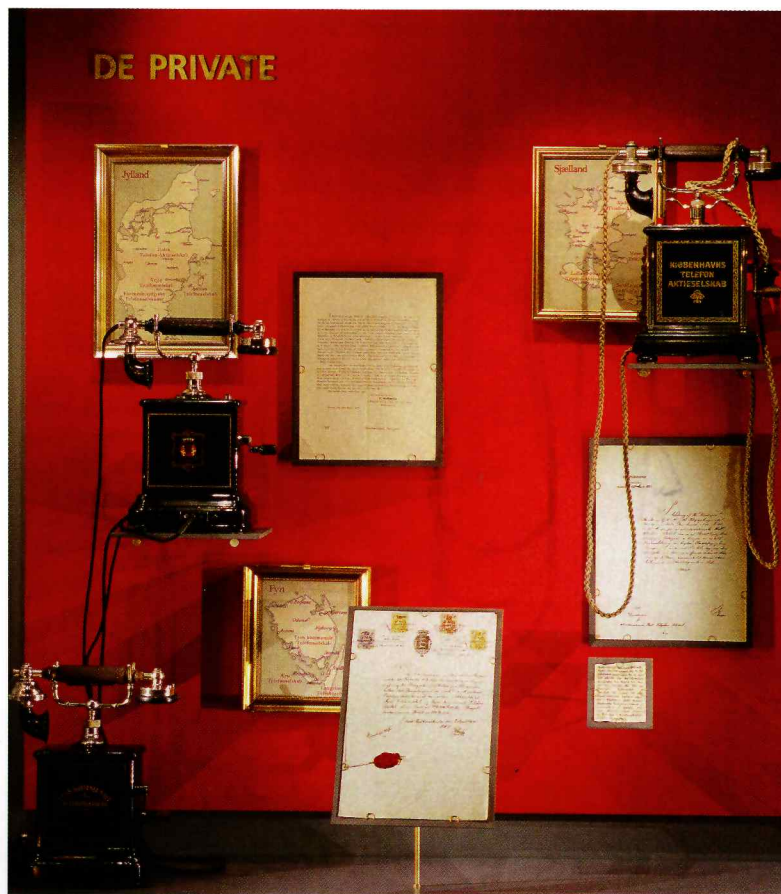
Telefonen præsenterede derfor også de mange forskellige arbejds-

Scene fra "telefonstormen" mod indenrigsminister Bardenfleth oven på offentliggørelsen af KTAS' nye takster. P.A. Alberti ses længst ude til venstre, mens indenrigsministeren står midt i billedet. Karikatur bragt i Politiken den 9. marts 1899.

funktioner, selskabets flittige medarbejdere varetog hver eneste dag. I den faste rubrik „Spredte Notitser“ kunne man læse nyheder fra hele verden om telefoni. Desuden blev adskillige sider brugt til at opliste den stadige strøm af nye abonnenter hos KTAS. Formatet var lavet, så de kunne stikkes ind i telefonbogen som månedlige tillæg. Sidst men ikke mindst var der mange annoncer i bladet.

KTAS holdt op med at udgive Telefonen allerede i 1901. Omkostningerne med at informere samtlige abonnenter en gang om måneden var for store, men de 13.148 abonnenters tarv var kommet på dagsordenen. Utilfredsheden blandt abonnenterne førte blandt andet til, at der blev nedsat et udvalg af københavnske telefonabonnenter 18. juli 1899. Det første af sin art i Danmark.

Her samt nederst på side 2: Fra Post & Tele Museums samlinger.

Hjallesees første central omkring 1905. Centralbordet hænger i dag på Post & Tele Museum.

Fynsk telefonhistorie

Af Marie Ørstedholm

I 1901 fik landsbyen Hjallesø på Fyn sin første telefoncentral. Den lille central blev oprettet i stuen hos gartnerenken Anne Slengerich, der, udover at drive gartneriet bag huset, nu også kunne kalde sig centralbestyrer. Hjallesø Central kan i dag opleves på Post & Tele Museum, hvor et hjørne af stuen med det oprindelige centralbord er udstillet.

Hjallesø Centrals første adresse blev Bødkerhuset på Hjallesøgade, hvor Anne Slengerich boede med sine to døtre Anna og Emilie og plejedøtrene Petra og Johanne. Da Anne Slengerich i forvejen var travlt beskæftiget i gartneriet, blev det som regel den yngste datter, den nittenårige Emilie, der passede centralen.

En genbrugscentral

Arbejdet med at viderestille abonnenternes samtaler foregik ved et centralbord af amerikansk Gillingland-type, fremstillet på fabrikken P. Otzen & Thorstenson i København i 1885/1886. Da det blev in-

stalleret i Hjallesø Central, var det omkring 15 år gammelt og havde antageligt været brugt på en anden central, hvor dets kapacitet var blevet utilstrækkelig pga. abonnenttilgang. Centralbordet havde kapacitet til 15 abonnentlinjer, og det var alt rigeligt på Hjallesø Central, der på åbningstidspunktet blot havde ni abonnenter.

De ni abonnenter var ikke de første i Hjallesø. I 1893 var der blevet oprettet en bicentral i Hjallesø, der lå under telefoncentralen i Odense og som frem til dens nedlæggelse i 1901 havde to abonnenter. For at oprette bicentralen havde man højst sandsynligt installeret et omstillingsanlæg hos en af de to abonnenter. I „Fælles-Fortegnelse over de fynske Telefonselskabers Abonnenter og offentlige Stationer“ fra 1894 står de to abonnenter optegnet som den lokale sognefoged A. Madsen og maskinbyggeren J. Jørgensen, der begge havde fået abonnementsnummer 381 under Odense central.

Central for de få

Da Hjallesø fik sin egen central i 1901, flyttede bicentralens to abonnenter med. Resten af abonnementsgrundlaget fik man ved at tvangsflytte abonnenter fra andre bicentraler i omegnen. Blandt de ni abonnenter fandt man nu an-

Anne Slengerich i haven bag sit hjem, Bødkerhuset, ved århundredskiftet. Her blev Hjallesøes første central indrettet.

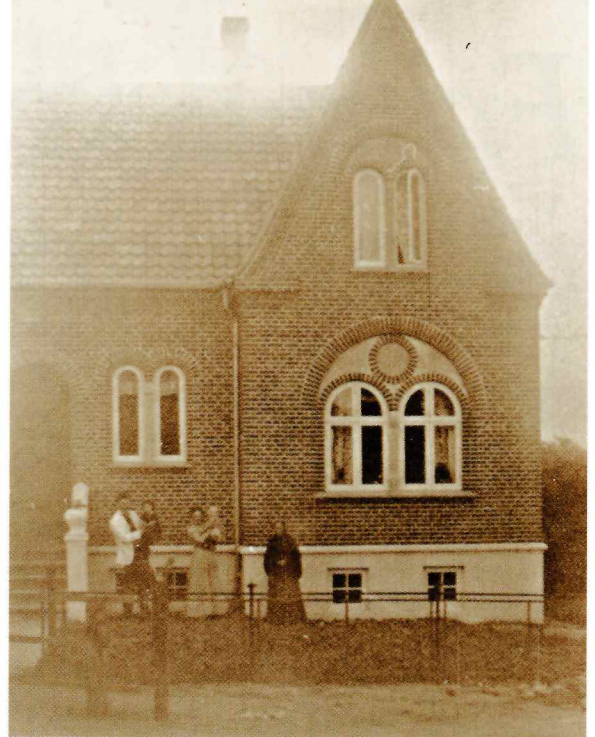
delsmejeriet og papirfabrikken i Dalum, cikoretørrieriet i Hjallesø og Stenløse Brugsforening. Karakteristisk for den tidlige telefonihistorie var det også i Hjallesø og omegn de selvstændige næringsdrivende, der først tog telefonen til sig. Der skulle gå adskillige årtier, før telefonen for alvor rykkede ind i privatsfæren og kom den almindelige borger til gavn.

Hjallesø Central havde på åbningstidspunktet centralforbindelse til Odense Central og Bellinge Central, og funktion af „Offentlig Samtalestation“. Det betød, at der blev opstillet en telefon til offentlig benyttelse på centralen, så også Hjallesøes øvrige borgere – mod betaling – havde mulighed for at telefonere.

Vokseværk

Antallet af abonnenter ved Hjallesø Central steg i et sindigt tempo i de efterfølgende år. Med udsigt til en fortsat stigning blev det første centralbord udskiftet med et større i 1906. Sideløbende med det voksende antal abonnenter fik centralen også flere centrallinjer til andre centraler i området, herunder især centralen i Odense. I 1914 havde Hjallesø Central 70 abonnenter og syv centrallinjer til Odense Central, én centrallinje til Bellinge Central og endnu én til Højby Central. Centralen og familien Slengerich

Dalum Central anno 1917. Foran huset ses centralens bestyrer Emilie Hansen, født Slengerich, med sit yngste barn på armen. Hun har sin mand og sit ældste barn ved sin højre side og moderen Anne Slengerich ved sin venstre.

var samtidig flyttet til et nyopført, større hus i Hjallesø.

Året efter, i 1915, begyndte historien om Hjallesø Central at nærme sig sin afslutning. På et direktionsskøde i Fyns kommunale Telefonselskab blev det besluttet at omdøbe Hjallesø Central til Dalum Central og lægge en del abonnenter fra Dalumområdet herunder. Dalum Central, der for en tid beholdt adressen i Hjallesø, blev samtidig annekscentral under Odense Central, idet der fremover kun var centrallinjer til centralen i den fynske hovedstad.

Det bliver i familien

I 1917 flyttede Dalum Central til selve Dalum by. Anne Slengerichs datter Emilie, der på det tidspunkt var blevet gift, blev den første bestyrer af Dalum Central. Hun flyttede med mand og børn ind i den nye centralbygning på Dalumvej og tog sin gamle mor med sig. Dalum Central blev endeligt nedlagt i 1958, da Odense Central blev automatiseret. På det tidspunkt havde Dalum Central 1285 abonnenter, der alle blev ført ind under den nye automatcentral.

Bødkerhuset fem år før der blev indrettet central i stuen. Anne Slengerich ses til højre i billedet med plejedatteren Petra. Fra venstre ses hendes yngste datter Emilie, senere centralbestyrer for Dalum Central, den anden plejedatter Johanne, samt den ældste datter Anna.

Frimærker i tre dimensioner

Af Erik Jensen

„Frimærker med hologrammer bliver sikkert snart en succes blandt filatelister og hightech-fans, som vil opdage et nyt samleområde.“

Således skrev den tyske samler og frimærkespecialist Günter Tölcke i 1994 i en artikel i Deutsche Briefmarken Zeitung. Anledningen var, at han som metaltrykker selv interesserede sig for hologrammer, og da sådanne nu var begyndt at dukke op på frimærker, ønskede han at delagtiggøre andre i oplevelsen. Når man betragter et hologram fra forskellige vinkler ved

drejning, får man nærmest indtrykket af, at man „kan gå rundt om det, der vises“, og farverne skifter ustandseligt.

Et hologram er et todimensionalt billede med en tredimensional gengivelse af et objekt. Originalen fremstilles på en fotografisk plade, der er optaget ved samtidig belysning af genstanden fra flere sider med laserlys, som deles ved hjælp af spejle. Metoden kaldes holografi. Princippet blev beskrevet i 1948 af den ungarskfødte engelske fysiker Dennis Gabor. Han fik i 1971 Nobelprisen i fysik for sin opdagelse.

I begyndelsen af 1960'erne udvikledes laserteknologien, men først i 1986 lykkedes det at konstruere den trykteknik, som gør

det muligt at præge hologrammer i større oplag. Allerede i 1988 kom det første frimærke med et hologram på markedet, og i de følgende 11 år har adskillige lande verden over udgivet frimærker og andre filateliprodukter med hologrammer.

Som mangeårig ven af museet har Günter Tölcke beredvilligt stillet sin samling af frimærker med hologrammer – og et udvalg af andre holografiprodukter – til rådighed for en mindre særudstilling. Den kan ses i museets frimærkerum på 3. sal fra tirsdag den 28.09. til og med søndag den 24.10. 1999.

Østrig udgav den 18.10.1988 verdens første hologram-frimærke. Anledningen var en eksportmesse, og hologrammet viser et logo med teksterne AUSTRIA og MADE IN AUSTRIA.

Grafik i miniatureformat

Af Birgitte Agersnap

Rasmus Nellemann, f. 1923, er en af de mest produktive danske frimærkekunstnere. I 1992 blev hans 32. frimærke udgivet. Rasmus Nellemann introducerede grafikken på danske frimærker. Den præcise håndværksmæssige udførelse af mærkerne er velegnet til det lille format og gør det naturligt, at han siden 1960 har udført en lang række meget vellykkede frimærker for det danske postvæsen.

Sine første kunstneriske impulser fik Rasmus Nellemann på

Rasmus Nellemanns debut: Frimærkeserien med landbrugsmotiver fra 1960. De viste redskaber er fra venstre såmaskinen, selvbinderen og ploven.

Odense Tekniske Skole. Her fik han en uddannelse som håndværkssmaler, inden han tilbragte fire år på Kunstakademiet og grafisk skole i København. Han debuterede som maler i 1950, men kastede sig tidligt over grafikken, og det blev hurtigt hans foretrukne medium.

Rasmus Nellemanns grafiske frimærker kan opleves i Post & Tele Museums frimærkerum og i cafeen fra den 28. september 1999. Her kan man se, hvordan motivsans

og ordenskrav finder nogle af sine fineste udtryk i miniatureformatet. Fladen er blottet for alt overflødigt, og vandrette og lodrette linjer mødes i „stregdans“, som hans arbejder også er blevet kaldt. Der er en konstruktivistisk klarhed og opbygning, som kendetegner arkitektur, maskiner og brugsgenstande – den moderne industris formsprog, geometrien omkring os. Det er ting skabt af mennesker for mennesker, vi genkender på Rasmus Nellemanns frimærker.

OL GOL XOL NOL

Af Birgitte Wistoft

Nej, dette handler ikke om elektroniske filer med snurrede betegnelser, men om hilsener til og fra søens folk. I dag sørger satellitforbindelser for øjeblikkelig kontakt mellem søens folk, hjemmet og rederierne.

„gamle dage“, fra 1930'erne til 1970'erne, var radiobrevet et meget anvendt medie. Kystradiostationen modtog ordlyden fra skibets radio, nedskrev den på særlige brevblanketter og postede den til adressaten i land – og omvendt i modsat retning.

Ocean Letter (OL)

Forudsætningen for denne trafik var udviklingen af radioteknikken i begyndelsen af 1900-tallet. Ideen med radiobreve opstod allerede i 1911 i Tyskland, og englænderne fulgte trop. Med kortbølgetelegrafens introduktion i slutningen af tyverne blev der åbnet op for en nem, billig og verdensomspændende trafik med radiobreve. Rederiet DFDS var først med denne tjeneste for den danske søfart, men måtte indskrænke trafikken noget, da Post- og Telegrafvæsenet hævdede sit monopol og i 1934

indførte indenrigske radiobreve både til og fra skib. Forkortelsen OL blev overtaget af de danske kystradiostationer og anvendt i hele radiobrevets levetid.

Gaveradiobrev (GOL)

En dansk idé, der hurtigt bredte sig til udlandet, var at kombinere radiobrevet med en gave. Det kunne ordnes via firmaet Gave-Telegram A/S i København, der fra 1932 drev både gavetelegram- og gaveradiotjeneste. I 1953 oprettedes endnu et firma, „Søgave“. Den sejlede bestilte via radio til firmaet en gave udbragt til modtageren i land. Rederiet sørgede for, at betalingen for gaven og udbringningen blev trukket over vedkommendes lønseddel.

Jul og nytår (XOL og NOL)

Til jul og nytår kunne de sejlede fra 1934 til 1962 sende familie og venner særlige jule- og nytårsradiobreve, der blev skrevet ud på smukt illustrerede kort. Herefter gik man over til at bruge den almindelige radiobrevsformular. Juleradiobrevene blev telegraferet med standardtekst. I stedet for en lang tekst sendte man et tal, og så blev den rigtige tekst skrevet på kortene. Hilsen nr. 3 var således „Med ønsket om en glædelig jul og et godt

Motivet på P&T's første juleradiobrev fra 1934 var skoleskibet Danmark. Post & Tele Museum.

nytår sendes de kærligste hilsener“. Upersonligt? Måske, men det er tanken, der tæller – og i hvert fald var standardteksterne populære. Det fortælles, at de sejlede telegrafister afskrev juleradiobrevene på luftpostpapir og sendte dem fra nærmeste havn, når der var tid og mulighed. Det sparede en hel del sendetid på kortbølgeradioen.

EXIT.OL

Årene efter 2. verdenskrig blev radiobrevets guldalder. Skibene havde ofte store besætninger, og luftpost var ikke rigtig slået igennem endnu. Toppen blev nået i 1957-60, da kyststationerne årligt ekspederede 145-150.000 breve. Så tog luftpost og radiotelefoner gradvist over, og antallet af radiobreve faldt drastisk. I 1972 blev radiobrevene afskaffet. De blev senere genindført som et tilbud om kommunikation med skibe uden det nymodens radiotelex. Der var dog ikke det store behov, for man ekspederede færre end et radiobrev per måned i slutningen af 1980'erne. Men man kan faktisk stadig sende et radiobrev via Lyngby Radio.

SKOLESKIBET DANMARK

DET SKER PÅ POST & TELE MUSEUM:

Succesen fortsætter

Også i efteråret vil publikum kunne komme på en rejse gennem kommunikationshistorien med de to skuespillere Bjarne Buur og Bjarne G. Nielsen som guider i forestillingen Tidens Bud. Vi har udvidet repertoiret med en børneudgave, „Det' til dig“. Oplysninger om spilletider fås ved henvendelse til museet på telefon 33 41 09 00.

Rundvisning i Cyberspace

Hver onsdag vil museets personale guide publikum rundt på internettet. Det er her muligt at få et indtryk af, hvad internettet er, og hvad det kan bruges til. Rundvisningerne starter kl. 18.00 og varer ca. 1 time. Rundvisningerne er gratis.

Hologrammer på frimærker

I frimærkerummet på 3. sal fra tirsdag den 28.09. til og med søndag den 24.10. 1999.

Rasmus Nellesmann

I cafeen på 5. sal samt i frimærkerummet på 3. sal fra tirsdag den 28.09.1999.

Museumsværkstedet

Museumsværkstedet på 3. sal har hver dag aktiviteter for publikum. Tilbudene varierer fra dag til dag og rækker fra brevskrivning, som det foregik i 1624, over frimærker, hemmelige koder og telegrafering til telefonering via det gamle omstillingsbord.

Værkstedet er åbent for publikum:

Tirsdag, torsdag og fredag kl. 15.00-17.00

Onsdag kl. 15.00-20.00

Lørdage, søndage og skoleferier i hele museets åbningstid.

Berigtigelse

I artiklen om Københavns kupler, tårne og spir i MuseumsPosten nr. 2/1999 oplyste vi, at Vor Frue Kirke brændte under englændernes bombardement i 1801. Der skulle naturligvis have stået, at bombardementet fandt sted i 1807. Vi beklager denne fejl.

Kulturnat 1999

Post & Tele Museum deltager selvfølgelig også i Kulturnatten den 15. oktober 1999. I aftenens løb har man mulighed for at starte sin egen frimærkesamling, lave sin egen hjemmeside eller se nærmere på den optiske telegraf på museets tag.

Introduktion til internettet

Har man lyst til at lære internettet grundigere at kende, tilbyder museet hver lørdag introduktionskursus til internettet à 4 lektioner. På kurserne lærer kursisterne at finde rundt på internettet og at sende og modtage en e-mail. Tid: kl. 10.15-14.00. Pris: 390,- kr. incl. frokost.

Tilmelding på tlf. 33 41 09 00 er nødvendig.

MUSEUMS posten

NR. 3 / SEPTEMBER 1999

Udgivet af:
Post & Tele Museum

Redaktion:
Birgitte Wistoft (ansv.)
Erik Jensen

Fotos:
Jan Friis og Torben Petersen
Torben Christensen

Layout: Finn Evald
Repro: Scanpress
Tryk: Center-Tryk, Holbæk

MuseumsPosten udgives fire gange årligt og fås i abonnement ved henvendelse til Post & Tele Museum. Næste nummer udkommer i december 1999.

Oplag: 40.000
ISSN 0909-1920

Adresse:
Post & Tele Museum
Købmagergade 37
Postboks 2053
1012 København K
Tlf. 33 41 09 00
Fax: 33 41 09 09
E-mail: museum@ptt-museum.dk
www.ptt-museum.dk

Åbningstider:
Museet og Café Hovedtelegrafen har åbent tirsdag - søndag kl. 10-17, onsdag kl. 10-20. Mandag lukket. Køkkenet lukker en halv time før museets lukketid.